

Tjekkoslavisk presse år 2

Af Rudolf Prevratil

Danske teleselskaber overvejer at etablere sig som kabeloperatører i Polen, mens et amerikansk selskab allerede er igang i Warszawa og Krakow. Franske lokalradionetworks opretter filialer i Polen og Tjekkoslaviet. Den tjekkiske statsradio stiller sendenet til rådighed for Radio Free Europe. Springer-koncernen opretter en "østtryk"pendant til Bild, hvis redaktionelle hovedlinje lægger sig op ad de dybe sociale frustrationer, der fulgte med DDR's indlemmelse i BRD. Maxwell, Hersant og Berlusconi m.fl. etablerer sig alene eller med lokale konstellationer inden for trykt presse i flere øst- og mellemeuropæiske stater. Samtidig forsøger den tidligere undergrundspresse at vinde økonomisk og politisk fodfæste inden for markedets og "det legale samfunds" rammer, i konkurrence med fortidens mediemutanter og vestlige mediekoncerner.

Rudolf Prevratils artikel er en refleksion over en del af de problemer, primært af økonomisk og politisk art, som har tårnet sig op for den tjekkoslovakiske presse efter fløjlsrevolutionen i november 1989. Den giver et billede af dagens situation og får gennem sine analyser påvist, at etableringen af en demokratisk presse i Tjekkoslaviet ikke alene er afhængig af "hjælp udefra", men i nok så høj grad forudsætter et net af sociale og kulturelle udviklingsprocesser, som både anerkender opgøret med fortiden og vedkender sig den historiske arv.

Artiklen er oversat fra engelsk af Per Jauert.

Trykte medier er et af de nye pluralistiske områder i det tjekkiske samfund. De bliver ofte kritiseret for at bedrive "partisanjournalistik" og småtskåren politisering - ikke uden grund. Politikere ynder at henvise til pressen som en af hovedkilderne til den permanente krisetilstand, landet befinder sig i. Men her er de ikke fair. For hvis pressen kan betragtes som en af årsagerne til krisen, fungerer den uden tvivl på en gang som spejl for den - og som offer for den. Og selvfølgelig er ingen fuldkommen, specielt ikke når man kun er to år gammel.

Ingen kan dog benægte, at den trykte presse har opnået en betydelig grad af frihed, uafhængighed og pluralisme. I modsætning til radio og TV, hvor statsmonopolet stadig råder. (Situationen på dette område kunne godt behøve en nærmere analyse. Hvad angår radio deler staten sit monopol med en anden, nemlig USA: Radio Free Europe er blevet tildelt en frekvens på tre kraftige indenlandske mellembølge-

sendere.¹ Den håndfuld tjekkoslovakiske uafhængige stationer, der for øjeblikket sender på svage, lokale sendere er formelt set ulovlige.)

I den følgende artikel skal vi kort beskrive den tjekkiske og den slovakiske presses nuværende situation og specielt behandle to problemer, som især er påtrængende. Det første er den alvorlige økonomiske krise. Det andet kan næppe karakteriseres med få ord, men det handler om en politisk og professionel krise. Måske kunne man anvende den forslidte betegnelse: moralsk krise om fænomenet.

Opsving for den trykte presse

Det kommunistiske partiherredømmes kollaps og afskaffelsen af censuren medførte et voldsomt opsving for den trykte presse i den første halvdel af 1990. Det var sandsynligvis den sektor som først tilpassede sig markedets vilkår i fuldt omfang. (Hvis man ser bort fra de illegale penge-vekslere og andre fænomener fra den "sorte" økonomi). Sammenlignet med november 1989, hvor der officielt var registreret omkring 1.000 periodiske skrifter i Tjekkoslovakiet, anslår man, at der et år senere var det dobbelte antal. Pressen havde frigjort sig fra sin tidligere konformitet. Politisk set er både det yderste venstre og det yderste højre repræsenteret og der findes sensationspresse og nøgenmagasiner såvel som ansete politiske og kulturelle dagblade.² Denne "tropiske regnskov", som en ungarsk medieforsker fornylig betegnede et tilsvarende fænomen i sit land, omfatter både økonomisk velfunderede dagblade med en lang tradition bag sig og et antal flygtige publikationer, som dør ud efter anden eller tredje udgivelse. Blot for at gøre plads for endnu en kortvarig efterfølger.

Imidlertid er det interessant at iagttage, at aviserne med det største oplag ikke ændrede sig så drastisk som den samlede presse. Dette kunne måske give anledning til betragtninger over graden af radikalitet set i forhold til kontinuitetsaspektet ved den såkaldte "fløjsrevolution", som fandt sted i november-december 1989. For at illustrere dette synspunkt bringer vi nedenfor en oversigt over de mest betydningsfulde dag- og ugeblades oplagstal ved udgangen af 1990.³

Det største dagblad med dissidentfortid, LIDOVE NOVINY (faktisk det eneste vigtige dagblad af denne type), var kun på en syvendeplads blandt de ti vigtigste dagblade i den tjekkiske republik i december 1990. Med undtagelse af OBZANSKY DENIK i bunden af listen, har alle dagbladene eksisteret mange år forud for 1989. Der var en tilsvarende situation i Slovakiet. Her var de "nye" dagblade SLOVENSKY DENNIK, VEREJNOST, NARODNA OBRODA og CAS, alle kommet til efter november 1989, placeret som henholdsvis nummer tre, fem, seks og ti.

Skema 1.

Dagblade i den tjekkiske republik (alle udgivet i Prag):	
Navn	Oplag
RUDE PRAVO (Rød sandhed, Kommunistpartiet)	470.000
MLADA FRONTA DNES (Tidens ungdomsfront, uafhængig)	450.000
LIDOVA DEMOKRACIE (Folkets Demokrati, Kristeligt Folkeparti)	360.000
ZEMEDELSKE NOVINY (Landmands Nyt, uafhængig)	355.000
SVOBODNE SLOVO (Frie Ord, Socialistpartiet)	350.000
PRACE (Arbejdet, fagforeningerne)	300.000
LIDOVE NOVINY (Folkets Avis, sympatiserer med Borgerforum)	270.000
HOSPODARSKE NOVINY (Økonomisk Avis, sympatiserer med regeringen)	200.000
ČESKOSLOVENSKÝ SPORT (Tjekkosllovakisk Sport)	195.000
OBCANSKY DENÍK (Borgernes Dagblad, Borgerforum)	150.000
Dagblade i den slovakiske republik (alle udgivet i Bratislava):	
PRAVDA (Sandheden, Det slovakiske Kommunistparti)	260.000
PRACA (Arbejdet, fagforeninger)	240.000
SLOVENSKÝ DENNÍK (Det slovenske dagblad. Det slovenske nationalparti)	135.000
SMENA (Forandring, uafhængig ungdomsavis)	120.000
VEREJNOST (Offentligt. Bevægelsen mod Vold)	110.000
NARODNÁ OBRŔDA (National Genfødsel. Uafhængig)	100.000
ROLNÍČKE NOVINY (Landmands Nyt)	62.000
SPORT	60.000
VECERNÍK (Aftenposten, kun i Bratislava)	55.000
CAS	50.000
Det eneste dagblad på ungarsk: UJ SZO (Nye Ord)	85.000

Listen over de vigtigste ugeaviser og -magasiner viser det samme billede. De tre øverst placerede er traditionelle og de nye: FORUM, REFLEX og LITERARNÍ NOVINY var placeret som nr. fire, syv og ni. Dog må det bemærkes, at oplagstallene ikke altid afspejler de respektive aviser og magasiners reelle indflydelse. LIDOVE NOVINY, som allerede er nævnt, bliver betragtet som den mest betydningsfulde opinionsdanner blandt de tjekkiske aviser. Den støttes af prominente intellektuelle og skønt den er uafhængig, er den i sin redaktionelle linje tæt knyttet til indflydelsesrige grupper i det regerende Borgerfo-

De vigtigste ugeaviser (UA) og ugemagasiner (M) (alle på tjekkisk):

Navn	Oplag
VLASTA (Kvindemagasin) (M)	650.000
MLADY (Ung Verden) (M)	500.000
CESKOSLOVENSKA TELEVIZE (UA)	500.000
FORUM (UA)	300.000
SIGNAL (M)	300.000
CESKOSLOVENSKY ROZHLAS (UA)	290.000
(Tjekkoslavisk Radio)	
REFLEX (M)	250.000
KVETY (BLOMSTER) (M)	250.000
LITERARNY NOVINY (Litteratur Nyt) (UA)	250.000
SVET MOTORU (Motorens Verden) (M)	250.000

rum og til højt placerede embedsmænd i statsapparatet. NARODNA OBRODA spiller en tilsvarende rolle i Slovakiet. En af de mest indflydelsesrige tjekkiske ugeaviser, RESPEKT med et oplag på omkring 100.000 kom ikke engang med på Top-Ti listen. Den har gennem sine kraftfulde, dybdeborende reportager om det forrige regimes efterladenskaber bragt nye toner ind i tjekkisk journalistik. Som noget nyt anvender den mange forskellige kilder, men i de kritiske artikler afsløres ofte en højreorienteret, demagogisk stil.

Efter parlamentsvalgene i juni 1990 skete der drastiske ændringer i den politiske kontekst, som LIDOVE NOVINY hidtil havde ageret indenfor. Mange af de tidligere ledende dissidenter, heriblandt avisens grundlægger og dens første chefredaktør, kom nu til at indtage betydningsfulde politiske poster. Herefter har det været interessant at iagttage, hvordan avisens politiske linje har svinget mellem de gamle dissident-impulser og solidaritet med de nye politiske magthavere. Det har nogen gange resulteret i en ganske pæn dosis konformitet.

I begge landsdele blev listen toppet af traditionelle dagblade, som indholdsmæssigt var omdannet efter november 1989. Det er interessant, at RUDE PRAVO, det tidligere tjekkisk-sprogede organ for kommunistpartiet, som nu hævder at være en uafhængig venstrefløjsavis, stadig har det højeste oplag i Tjekkoslaviet. Det selv efter at have mistet både sin monopolstatus og et oplag på omkring en million ekpl. Det samme gælder for den slovakiske parallel. Dette fænomen er dog ikke særegent for Tjekkoslaviet - det samme er tilfældet for NEPSZABADSAG i Ungarn.

Nogle af de traditionelle avisers popularitet kan kun delvis forklares som udslag af inerti og skyldes ihvertfald ikke politisk nostalgi. Praktisk taget alle aviser har taget afstand fra det gamle regimes politik. En relativt uinteressant undtagelse er en kommunistisk lokalavis i det nordlige Moravien. Den væsentligste grund til populariteten er u-

den tvivl, at mange af de traditionelle aviser hurtigt og effektivt har tilpasset sig de demokratiske vilkår.

Det er vigtigt at notere sig, at allerede før omvæltningen forsøgte flere journalister i de officielle medier at udtrykke oppositionelle synspunkter. På nogle aviser blev de endog placeret på bestemte stofområder, f.eks. økologi, narkotika og kriminalitet. Når de så havde fået bragt kontroversielle oplysninger eller synspunkter frem, blev de - eller redaktørerne - ofte fyret. Men det chok tog de på samme måde som Den gode soldat Svejek ved med påtaget naivitet at henvise til en passende partiparole. Eller de forklarede, at de kun havde villet informere befolkningen. Kort efter vendte de så tilbage til deres stillinger. Slike politisk-redaktionelle julelege gik for sig på bl.a. ugemagasinet MLADY SVET og dagbladene MLADA FRONTA og SMENA, alle udgivet af ungdomsforbundet. Da den tjekkoslovakiske krise skærpedes i begyndelsen af 1989, indtog de to aviser - LIDOVA DEMOKRACIE og SVOBODNE SLOVO, som siden 1940'erne var blevet udgivet af to partiloyale satellitpartier - også en mere neutral position.

Efter revolutionen skiftede selv det ærkeofficielle organ RUDE PRAVO linje. Det lykkedes det privilegerede og hadede organ for partiet og den officielle politik, som alle andre aviser havde at rette sig ind efter, at gennemgå en forvandling, som de fleste iagttagere ville have anset for usandsynlig blot et år tidligere. Avisen skilte sig af med den mest konservative del af redaktørerne og ændrede profil ved at lægge mere vægt på nyhedsreportager, interviews og - i begrænset omfang: kontante kommentarer ud fra et social-demokratisk standpunkt. Desuden lykkedes det at udnytte de tilbageblevne redaktørers professionelle dyder og også at trække på et omfattende net af internationale kontakter. Efter nogle konfrontationer med ledelsen af Kommunistpartiet erklærede avisen sig for politisk uafhængig og forsøger nu at opnå fulstændig økonomisk autonomi. Den slovakiske pendant PRAVDA udvikler sig i tilsvarende retning.

Alle disse faktorer og udviklingstendenser, som kan forklare de traditionelle avisers relative succes, er samtidig også baggrunden for deres gode udsigter til at overleve på trods af de gradvist forværrede økonomiske tilstande i det nuværende Tjekkoslovakiet. Deres levedygtighed og omstillingsevne er et tegn på kompleksiteten i landets nuværende politiske virkelighed. Aviserne med dissidentbaggrund har uden tvivl fordele af en høj grad af moralsk og politisk prestige. Det var disse aviser, som startede et nyt kapitel i den tjekkiske og slovakiske journalistiks historie. Imidlertid er flere af dem nu begyndt at lide under deres tætte relationer til regeringen. Det er også symptomatisk, at det indtil nu ikke er lykkedes for dissidentbevægelsen at producere en avis, som i væsentligt omfang bliver læst af "manden på gaden".

Økonomien: hvad bliver tilbage af regnskoven?

"Hvis trykket fra det nuværende økonomiske miljø fortsætter blot nogen tid endnu, vil det ultimativt føre til lukning af de fleste periodica." Dette udsagn er hentet fra et fælles memorandum fra repræsentanter for tjekkoslovakiske journalister og udgivere, stilet til statsministeren i marts 1991. De har gode grunde til at være bekymrede: priserne på periodica stiger langt hurtigere end på andre produkter. Dertil kommer, at avissalget er dalende. På trods af, at pressen i Böhmen og Slovakiet traditionelt er adskilte (ingen avis har højeste oplagstal i begge republikker), er de økonomiske aspekter i situationen ens. Værst er det gået ud over dagbladene. Priserne er i 1990 steget med godt 70% og salget er faldet med 30%. Ud fra de økonomiske analyser, som udgiverne har foretaget, vil kun 28 ud af de nuværende 120 periodica i den tjekkiske republik have en chance for at overleve og ud af de 15 dagblade kun syv. I den slovakiske republik, som sammenlignet med Böhmen blot har det halve læserantal, har kun to ud af 18 dagblade håb om at klare sig igennem. Dette betyder, at hele nationens presse har udsigt til at blive voldsomt ramt af den økonomiske krise.

Mere detaljerede oplysninger fra uafhængige kilder om de faldende salgstal indikerer, at der ikke er tale om ensidige beklagelser fra redaktører, som er ude af stand til at klare sig inden for en markedsorienteret økonomi. Umiddelbart efter afskaffelsen af censuren tidligt i 1990, var pressen den første og eneste sektor, som fuldt og helt accepterede markedsmekanismerne. Men den møder modstand hos monopolistisk indstillede leverandører og trykkere i den grafiske branche. Dertil kommer, at pressen siden begyndelsen af 1991 har måttet kæmpe med en ny omsætningsafgift på 22%. Hovedargumentet, som anføres i memorandummet fra journalisterne og udgiverne, synes da også logisk: man kan ikke bede pressen om at opføre sig i henhold til markedskræfterne i et miljø, som ikke følger disse regler og ikke kommer til at gøre det i den nærmeste fremtid. Derfor beder journalister og udgivere regeringen om at afskaffe omsætningsafgiften og samtidig at regulere prisen på trykning og trykkeomkostninger. De beder også om, at der bliver indført forholdsregler til at begrænse koncentrationen af udenlandsk kapital inden for den tjekkoslovakiske mediesektor som helhed.

Spørgsmålet er ikke, om den tjekkoslovakiske presse som et produkt af "frihedsboom'et" i fuldt omfang er i stand til at overleve økonomisk. Det er den tydeligvis ikke og denne påstand må betragtes som et faktum. Et andet spørgsmål er imidlertid, om ikke de nuværende økonomiske vilkår vil tvinge pressen ned under niveauet før november 1989? Det er tvivlsomt, om en sådan chokbehandling vil støtte opbygningen af den indtil nu skrøbelige, fri pressestruktur, som er en væsentlig del af et demokratisk politisk system. En presse, som landet så

I januar 1990, kun et par måneder efter fløjsrevolutionen, stod folk i kø for at købe dissidentbevægelsens førende dagblad LIDOVE NOVINY. Knap et år senere var interessen kølnet og avisen dumpet ned på en syvendeplads på de tjekkiske dagblades Top-Ti. Foto: Mikael Jonsson/MIRA/2. maj.

desperat behøver. Dette er det mere almene rationale i udgivernes og journalisternes protest.

Politik: hjælper medierne samfundet med at kommunikere?

Det er allerede blevet nævnt, at tjekkoslovakiske medier ofte bliver kritiseret for mangel på upartisk information. Sammenlignet med deres vestlige modstykker går de tjekkoslovakiske medier meget nidkært op i politiske småskærmydsler og mangler samtidig evne til at føre en saglig dialog. Bestræbelsen på at kommentere ud fra et skarpt defineret standpunkt forhindrer ofte en mere saglig reportagestil.

Men det er ikke kun journalisterne man må rette bebrejdelse imod. Polariseringen inden for medierne hænger tæt sammen med polariseringen i samfundet som helhed. Og politikerne bidrager stærkt til den inden for begge områder. Denne situation blev meget træffende beskrevet af Jolyon Naegele, Voice of America's korrespondent i Central- og Østeuropa, i et interview i ugeavisen TVORBA:⁴

Det er kedeligt, at de tjekkoslovakiske medier er ude af stand til at analysere og forklare den bredere baggrund for Hr. Klaus⁵ handlinger som leder af Borgerforum. Fra tv-skærmen kom folk til at kende ham som smilende og fair. Kun få kritiserede ham eller argumenterede mod hans bestemte og bagatelliserende holdning til problemer, som han sjældent forklarede nærmere (Politikere og journalister er fælles om det problem): mangel på politisk erfaring. De er vant til det kommunistiske magtsystem, det kommunistiske apparat og det kommunistiske bureaukrati. Pressen spiller rollen som magtinstrument. Og helt af sig selv - hvis den overhovedet er klar over det - fortsætter den med at spille den rolle. Meciar eller Klaus - deres forhold til pressen kan ikke sammenlignes med vestlige politikeres. Pressen burde være i kritisk opposition - den må ikke være blind. Journalister har ikke behov for at få at vide fra den person, de interviewer, om deres spørgsmål var anstændigt eller stupidt eller om det var typisk for deres eller et andet nyhedsmedie. De forventer blot svar på deres spørgsmål. Her i landet har der været tradition for at spørge om, hvem der stiller spørgsmålet og det influerer naturligvis på det svar, som gives. Efter min opfattelse skal spørgsmål være mere eller mindre anonyme. Og svarene bør være de samme, hvadenten de gives til Rude Pravo, Voice of America eller til Obcansky Denik.⁶

Med andre ord: svaghederne hos de tjekkoslovakiske medier har samme oprindelse som de, der gælder for tjekkoslovakisk politik som helhed. Medierne spiller ikke på adækvat måde deres roller som sociale kommunikatorer, delvist fordi kommunikationen mellem dem og politikerne er blevet invalideret. Baggrunden for den situation skal søges i fortiden.

En af hovedhjørnestenene i det tidligere regime var det absolutte utilitariske koncept, som medierne arbejdede under som magtinstrument for det regerende parti og staten. Kontrollen over pressen, som blev udøvet af Kommunistpartiet og staten, smuldrede efter november 1989. Inden for pressen var ødelæggelsen total, men inden for radio og tv har ét element fra den tidligere struktur overlevet. Det er statsmo-

nopolet på radio- og tv- udsendelser, som idag stadig hviler på en lov fra 1965, som bortset fra et par undtagelser i øvrigt er blevet ignoreret. Der er ingen tvivl om, at dette monopol begrænser radio- og tv-journalistikkens uafhængighed, hvad der er klart for alle, når man ser på de programmer, som udsendes.

Man kan dog forvente, at dette statsmonopol i dets nuværende udformning vil blive ophævet. Hvad der imidlertid bliver sværere at afskaffe, er påvirkningen fra de journalistiske stereotyper, som er dannet i løbet af mere end fem årtier under et totalitaristisk styre.⁷ Når der er en udbredt forekomst af uafhængige medier, når journalisterne ikke uden videre er til at koste rundt med og når de gamle kommandosystemer er afskaffet, så erstattes den tidligere absolutte dominans af tendenser til en relativ dominans. Politikerne klassificerer medierne som "venlige" eller "fjendtlige", "konstruktive" eller "destruktive" og kommunikerer med dem derefter. Dette bidrager til en permanent krisetilstand, hvor alle bekæmper alle og dermed forhindrer dannelsen af konsensus.⁸

I grundlaget for disse kommunikationsbrist mellem politikerne, medierne og samfundet finder man dybe kløfter i samfundssystemets forskellige netværk. Udviklingen i de sidste tre årtier gør det muligt at udpege de tre vigtigste:

For det første kløften mellem den tjekkoslovakiske dissidentkultur og resten af samfundet. Den tjekkoslovakiske dissidentbevægelse blev etableret i 70'erne i isolation og under en stærk politisk repression. Den omfattede næsten udelukkende intellektuelle og derfor var dens politiske kultur stærkt etisk baseret. I sine bestræbelser på at fastholde en oppositionel enhed koncentrerede den sig om relativt få mærkesager, f.eks. menneskerettigheder og kultur. Efter november 1989, hvor mange af dissidenterne kom til at indtage nøglepositioner, blev bevægelsen tvunget til at beskæftige sig med en hel række politiske spørgsmål og til at søge praktiske løsninger på problemerne - og det lykkedes ikke altid. I bestræbelserne på at forklare og bekræfte bevægelsens gode vilje, er den tidligere kunstige kommunikationsbarriere, som regeringen etablerede omkring dissidentbevægelsen, blevet erstattet af en barriere, baseret på etisk moraliseren. Den har udviklet sig til ideologi og indhyller ofte de politiske realiteter i kunstige gevandter.

For det andet er der kløften mellem de forskellige nationaliteter. Efter det gamle regimes fald var det naturligt at luften problemerne i relationerne mellem nationer og forskellige etniske minoriteter, i særdeleshed problemerne mellem tjekker og slovakker, som har præget Tjekkoslovakiets historie siden statsdannelsen efter Første Verdenskrig. Det ser ud til, at det kun er lykkedes for tjekkiske og slovakiske politikere og massemedier at luften de historisk betingede frustrationer i de to nationer, men derimod ikke at etablere en tilfredsstillende gensidig kommunikation. Noget kunne tyde på, at en væsentlig forhind-

ring kan findes i en modvilje blandt tjekkiske politikere og i offentligheden mod at anerkende Slovakiets dybe ønske om at udtrykke sin nationale identitet, også i den politiske konstitution. Dette naturlige behov mangler at blive historisk opfyldt. I den forstand var den slovakiske statsdannelse under Anden Verdenskrig blot en forkrampet karikatur. Om ønsket kan opfyldes i et forenet Tjekkosllovakiet afhænger i meget høj grad af mulighederne for at etablere en fælles kommunikation.

For det tredje er der den historiske kløft. Udviklingen af samfundet - specielt i Böhmen - foregår på en særpræget facon: efter krisen og den hårde omvæltning fraskriver man sig en hel generations erfaringer, mens kriterier og modeller fra tidligere epoker appliceres på den nutidige udvikling. I dagens Tjekkosllovakiet betragter man 70'erne og 80'erne som totalt uspiselige. De egner sig kun til at være genstand for summariske fordømmelser i offentligheden. Modeller og inspiration for nutiden og fremtiden søges i 60'erne, i præ-1948-perioden eller i den første republik mellem de to verdenskrige. Disse historiske bevæggrunde er åbenlyse i lovgivningen og i de offentlige diskussioner, som føres i massemedierne. Samtidig udkæmpes der det ene slag efter det andet om vigtigheden og legitimiteten i hver af disse tidligere perioders betydning for nutid og fremtid.

Dannelsen af en demokratisk kommunikation i Tjekkosllovakiet vil i stor udstrækning afhænge af, om man kan overvinde disse tre kommunikationskløfter. Det vil også være et tegn på udviklingen af et demokratisk, politisk samfundssystem.

Noter

1. De seneste diskussioner om Radio Free Europe og Radio Liberty's udsendelser til Central- og Østeuropa er behandlet i: Rudolf Prevratil: *If the Cold War is Over, What Next?* Udgives af International Journalism Institute, Prague, 1991.
2. En mere udfoldet baggrund for disse ændringer i Tjekkosllovakiet kan ses i: Rudolf Prevratil og Stanislav Perkner: *Nach der Euphorie der Freiheit die ganz normalen "schwierigen Zeiten". Media Perspektiven*, nr. 2, p. 77-89, Frankfurt a.M. 1991.
3. Milos Motoska, Rudolf Prevratil, Ladislav Prudky: *Publishing Opportunities in Czechoslovakia*. Study prepared by ACES Public Relations, Prag, Januar 1991. Ikke udgivet.
4. TVORBA nr. 11, 1991, 13. marts 1991.
5. Til oplysning for læsere, som ikke har et nærmere kendskab til den politiske scene i Tjekkosllovakiet: Vaclav Klaus er finansminister i den føderale regering og leder af Det borgerlige demokratiske Parti, den vigtigste konservative politiske gruppering i landet. Vladimir Meciar er stadig - i skrivende stund, dvs. slutningen af april 1991 - leder af den slovakiske regering og heftigt kritiseret for venstrefløjstendenser af de mere højreorienterede dele af det politiske spektrum.
6. Jfr. Prevratil & Perkner 1991.
7. Ibid.
8. O.a. - Som led i Tempus, EF's støtteprogram for Østeuropa, skal Danmarks Journalisthøjskole næste år lede et projekt, hvor seks vesteuropæiske journalistuddannelser skal støtte Karl Universitet i Prag med at omlægge den tjekkiske journalistuddannelse til vestligt mønster.

Rudolf Prevratil er forskningsleder på International Journalism Institute i Prag.

Avislæsning gennem 20 år

Af Sigurd Bennike

Hvis man vil forstå udviklingen på dagbladsområdet, er det nødvendigt, men langt fra tilstrækkeligt at kende til avisernes oplagstal; man må desuden have oplysninger om læserne, blandt andet deres demografiske karakteristika: disse oplysninger findes i et "media indeks". Sigurd Bennike, mangeårig drivkraft i Dansk Media Komite, præsenterer her i oversigtsform 20 års talmateriale med tilhørende forklaringer fra Dansk Media Indeks. Tallene indeholder oplysninger om den andel af befolkningen der læser hverdagsavis, læserprofilen for forskellige dagbladstyper samt en række forskellige kontaktparametre, bl.a. dagbladenes stærke og svage sider i forhold til andre medier, læsested og -tidspunkt.

Den første udgave af Dansk Media Index indeholdt oplysninger om medievanerne i 1968, således at det nu er muligt at give en talmæssig belysning af avislæsningen gennem godt 20 år. Tallene har ændret sig i tidens løb p.g.a. ændringerne i medieforbruget, men også fordi nye teknikker til informationsindsamling fra tid til anden er blevet indført. Det sidstnævnte er naturligvis uheldigt, når ændringer i medievaner ønskes belyst, men måleinstrumentet er ufuldkomment, og enhver metodeforbedring modtages med kyshånd. Det primære sigte med denne artikel er at belyse udviklingen i avislæsningen, og i den forbindelse kommer man ikke udenom også at betragte den illustrerede presse (uge- og månedsblade). Begrundelsen herfor er, at den grafiske udformning m.m. af ugeblade naturligvis påvirker dagbladene (og omvendt). Det skal også erindres, at for begge bladgrupper gælder det, at i gennemsnit kommer ca. halvdelen af indtægterne fra annoncer, og at de to mediegrupper i stor udstrækning konkurrerer om de samme annoncekroner. Ser vi tilbage på gamle ugeblade fra århundredskiftet, er de for det første ofte trykt på papir af samme type som datidens aviser, og for det andet behandlede de i stor udstrækning de samme emner, som blev gjort til genstand for omtale i aviserne. Den eneste forskel var, at i ugebladene bestod det øvrige stof først og fremmest af noveller og fortsatte romaner, hvorimod det i aviserne primært var af politisk og/eller lokalt tilsnit.